

**QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASIDA XIZMATLAR
SEKTORINI RIVOJLANTIRISH ORQALI BANDLIK VA
KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH MASALALARI**

Dawletmuratov Adilbay Mirzabaevich

Qoraqalpoq davlat universiteti "Menejment va iqtisodiyot asoslari"

kafedrasi professor w.b., PhD, dotsent,

(91) 382-25-88 dadil1509@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasida xizmatlar sektorining hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni, uning bandlik darajasi va aholi daromadlariga ta’siri tahlil qilingan. Tadqiqot davomida xizmatlar sohasining iqtisodiy faollikni oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish hamda kambag‘allikni qisqartirishdagi ahamiyati statistik ma’lumotlar asosida yoritilgan. Shuningdek, hududlar kesimida xizmatlar sektorining rivojlanish darajasi, norasmiy bandlik ulushi, mehnat migratsiyasi va kambag‘allik dinamikasi o‘rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, xizmatlar sektorining rivojlanishi aholi daromadlarini oshirish, iqtisodiy inklyuzivlikni ta’minlash va hududiy ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Maqolada hududlarda xizmatlar sektorini rivojlantirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli xizmatlarni kengaytirish, norasmiy bandlikni qisqartirish hamda inson kapitalini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xizmatlar sektori, bandlik, kambag‘allik, aholi daromadlari, hududiy iqtisodiyot, inson kapitali, norasmiy bandlik, iqtisodiy faollik, mehnat bozori, xizmatlar iqtisodiyoti, regional rivojlanish, inklyuziv iqtisodiy o‘shish, Qoraqalpog‘iston Respublikasi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida xizmatlar sektorining hududlarda bandlik va aholi daromadlariga ta’siri tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu sektor so‘nggi

yillarda iqtisodiy faollikni oshirish va yangi ish o‘rinlarini yaratishda eng muhim yo‘nalishlardan biriga aylangan. Xizmatlar sohasi, ayniqsa savdo, transport, ta‘lim, sog‘liqni saqlash, maishiy va axborot-kommunikatsiya xizmatlari hududlarda kengayib borishi natijasida aholining ish bilan bandlik darajasi oshmoqda.

Birinchiidan, xizmatlar sektori nisbatan kam kapital talab qilishi va tezkor ish o‘rinlari yaratish imkoniyatiga ega bo‘lgani uchun, u qishloq va shahar aholisi uchun muhim bandlik manbaiga aylanmoqda. Bu holat, ayniqsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, aholining o‘zini o‘zi band qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

1-jadval

Qoraqalpog‘iston Respublikas bo‘yicha umumiy ma‘lumotlar¹

(2026 yil 1 yanvar holatiga)

t/r	Ko‘rsatkich	O‘lchov birligi	Miqdori
1.	Hududi	ming km ²	166,59
2.	Tumanlar soni	soni	16
3.	O‘rtacha doimiy aholi soni	kishi	2 053 173
4.	Jami mehnat resurslari	kishi / foiz	1 142 907 / 55,7
5.	Iqtisodiy faol aholi	kishi / foiz	848 248 / 74,2
6.	Bandlar – jami	kishi / foiz	805 840 / 95,0
	– iqtisodiyotning rasmiy sektorida bandlar	kishi / foiz	456 720 / 56,7

¹ www.qrstat.uz – Qoraqalpog‘iston Respublikasi statistika boshqarmasi ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan

	– iqtisodiyotning norasmiy sektorida bandlar	kishi / foiz	229 505 / 28,5
	– respublikadan tashqariga ishlashga ketganlar	kishi / foiz	119 615 / 14,8
7.	Ishga joylashtirishga muhtoj shaxslar	kishi / foiz	42 408 / 5,0
8.	Ishsizlik darajasi	foiz	5,0
9.	Iqtisodiy nafaol aholi	kishi / foiz	294 659 / 25,8
10.	Kambag‘al aholi soni	kishi / foiz	135 600 / 6,6
11.	Aholi jon boshiga umumiy daromadlar (yillik)	ming so‘m	20 656
12.	Aholi jon boshiga real umumiy daromadlar (yillik)	ming so‘m	18 974,8

Ikkinchidan, xizmatlar sektorining kengayishi aholining daromad darajasiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Yangi xizmat turlarining paydo bo‘lishi va raqobat muhitining kuchayishi natijasida ish haqlari va daromad manbalari diversifikatsiyalanib, aholi real daromadlari oshib bormoqda. Bu esa hududlarda ijtimoiy farovonlik darajasining yaxshilanishiga xizmat qilmoqda.

Uchinchidan, hududlar kesimida xizmatlar sektorining rivojlanishi bir xil emasligi kuzatiladi. Nukus shahri va yirik tumanlarda bandlik va daromadlar darajasi yuqori bo‘lsa, chekka hududlarda bu ko‘rsatkichlar nisbatan pastroq. Biroq so‘nggi yillarda infratuzilmaning yaxshilanishi va davlat qo‘llab-quvvatlash choralari natijasida hududlar o‘rtasidagi tafovut asta-sekin kamayib bormoqda.

1-jadval ma‘lumotlari shuni ko‘rsatadi, Qoraqalpog‘iston Respublikasida 2026-yil 1-yanvar holatiga doimiy aholi soni 2 053 173 kishini tashkil etib,

shundan 1 142 907 kishi (55,7 %) mehnat resurslari hisoblanadi. Bu hududda mehnatga layoqatli aholi ulushi yetarli darajada ekanligini ko'rsatadi.

Iqtisodiy faol aholi soni 848 248 kishi yoki mehnat resurslarining 74,2 %ini tashkil etadi. Mos ravishda, 294 659 kishi (25,8 %) iqtisodiy nafaol qatlamga kiradi. Bu esa mehnat bozorida hali safarbar etilmagan zaxiralar mavjudligini anglatadi.

Bandlar soni 805 840 kishi bo'lib, iqtisodiy faol aholiga nisbatan 95,0 %ni tashkil etadi. Bandlikning tarkibiy tuzilmasi quyidagicha:

- 456 720 kishi (56,7 %) – iqtisodiyotning rasmiy sektorida
- 229 505 kishi (28,5 %) – norasmiy sektorda
- 119 615 kishi (14,8 %) – respublikadan tashqarida mehnat qilayotganlar

Mazkur ko'rsatkichlar rasmiy sektor yetakchi bo'lsa-da, norasmiy bandlik ulushi yuqoriligicha qolayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tashqi mehnat migratsiyasi ham sezilarli darajada.

Ishsizlik darajasi 5,0 %ni tashkil etib, 42 408 kishi ishga joylashtirishga muhtoj. Bu mehnat bozorida ma'lum darajada muvozanat mavjud bo'lsa-da, tarkibiy muammolar (malaka va talab nomuvofiqligi) borligini bildiradi.

Aholi jon boshiga yillik umumiy daromad 20 656 ming so'm, real daromad esa 18 974,8 ming so'mni tashkil etadi. Real daromadning pastligi inflyatsiya ta'sirini ko'rsatadi. Shu bilan birga, 135 600 kishi (6,6 %) kambag'al aholi qatlamiga kiradi.

Keltirilgan ko'rsatkichlar shuni anglatadiki:

- Mehnat resurslari va iqtisodiy faollik darajasi yuqori (55,7 % va 74,2 %);
- Bandlik darajasi yuqori (95,0 %), lekin norasmiy sektor ulushi katta (28,5 %);
- Tashqi mehnat migratsiyasi sezilarli (14,8 %);
- Ishsizlik past (5,0 %), ammo ish izlovchilar mavjud;
- Kambag'allik darajasi 6,6 % bo'lib, ijtimoiy muammolar saqlanib qolgan.

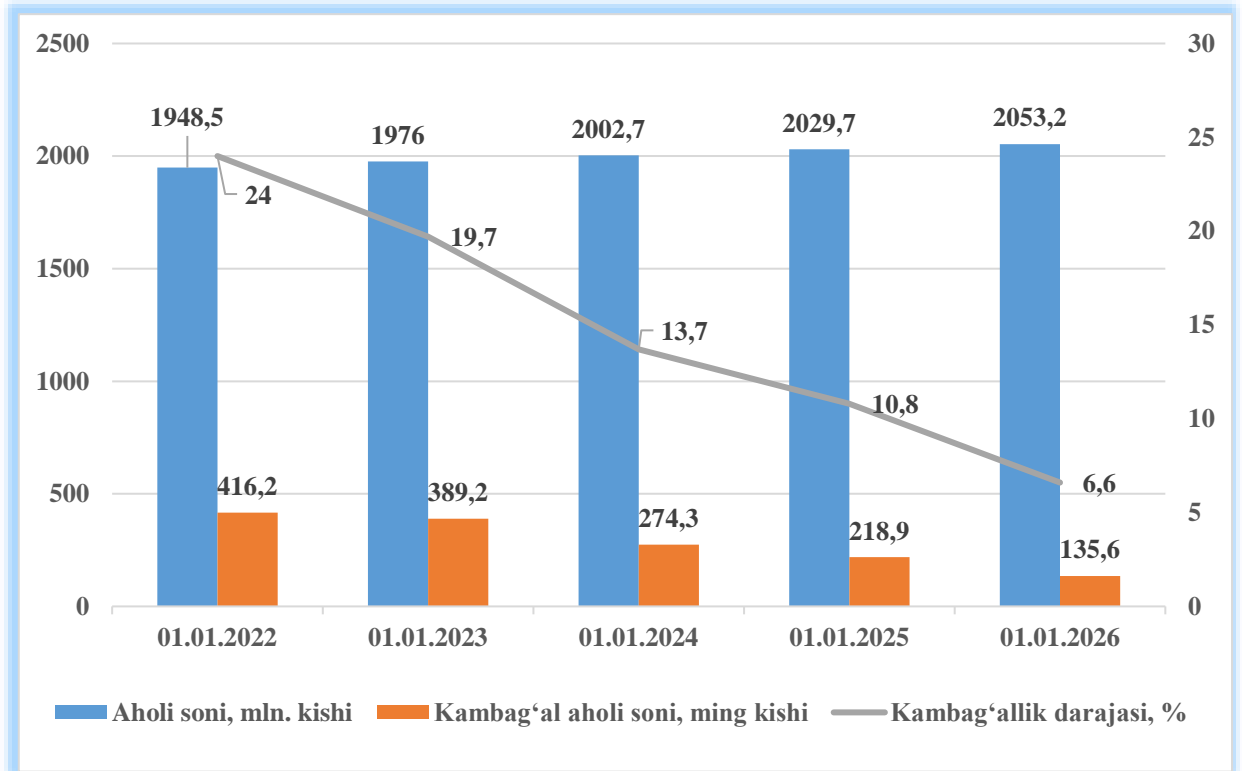
Kambag'allik darajasi har qanday hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holatini baholashda asosiy integral indikatorlardan biri hisoblanadi. U aholi daromadlari, bandlik darajasi, mehnat bozori samaradorligi hamda ijtimoiy himoya tizimining ishlash darajasini kompleks tarzda ifodalaydi. Shuningdek, kambag'allik darajasi hududiy iqtisodiy siyosatning natijadorligini baholashda muhim mezon bo'lib xizmat qiladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi sharoitida kambag'allik darajasini o'rganish alohida ahamiyatga ega bo'lib, bu hududning tabiiy-geografik sharoiti, mehnat resurslari tuzilmasi, migratsiya jarayonlari hamda iqtisodiyotning tarmoq tarkibi bilan bevosita bog'liqdir. 1-rasmda 2021-2025-yillar davomida kambag'allik darajasining hududiy dinamikasi tahlil qilingan bo'lib, u iqtisodiy siyosat samaradorligini baholash uchun empirik asos yaratadi. Kambag'allik darajasi hududiy iqtisodiyotning eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u aholi farovonligi, daromadlar taqsimoti va mehnat bozorining samaradorligini aks ettiradi. (1-rasmga qarang).

Rasm ma'lumotlariga ko'ra, Qoraqalpog'iston Respublikasida kambag'allik darajasi 2021-yildagi 24,0 % dan 2025-yilda 6,6 % gacha kamaygan. Bu 17,4 foiz punktlilik pasayishni anglatadi.

Shu davrda kambag'al aholi soni 416,2 ming kishidan 135,6 ming kishiga qisqargan bo'lib, bu 2,7 baravar kamayish demakdir. Mazkur tendensiya hududda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikning sezilarli darajada yaxshilanganini ko'rsatadi. Hududlar kesimida kambag'allik darajasining pasayishi bir xil emas, ya'ni differensial rivojlanish modeli kuzatiladi.

Mazkur hududlarda kambag'allik darajasi boshidanoq nisbatan past bo'lgan va barqaror kamayish tendensiyasi kuzatilgan.

1-rasm. Qoraqalpog'iston Respublikasida kambag'allik darajasi²

(2021-2025-yillar), % da

Kambag'allik darajasining pasayishiga quyidagi asosiy omillar ta'sir ko'rsatgan:

- Bandlikning kengayishi (xususan, xizmatlar sektori rivoji);
- Mehnat migratsiyasi orqali daromadlar oqimi;
- Kichik biznes va tadbirkorlik faollashuvi;
- Davlat ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlari;
- Infratuzilma va hududiy investitsiyalar oshishi.

Shu bilan birga, ayrim hududlarda kambag'allikning yuqoriligi iqtisodiyotning tarmoq tarkibi bir xilligini va norasmiy bandlik ulushining saqlanib qolayotganini ko'rsatadi.

Mazkur tendensiyani inklyuziv iqtisodiy o'sish nazariyasi doirasida izohlash mumkin. Unga ko'ra, kambag'allikning kamayishi faqat iqtisodiy

² <https://qqr.mehnat.uz/oz> – Qoraqalpog'iston Respublikasi kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan

o'sish bilan emas, balki daromadlarning adolatli taqsimlanishi va mehnat bozorining inklyuzivligi bilan ham bog'liqdir.

Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida kambag'allikning kamayishi iqtisodiy o'sishning ijtimoiy samarasining kuchayganini bildiradi. Biroq hududiy tafovutlar saqlanib qolayotgani regional tengsizlik modeli mavjudligini ko'rsatadi.

2021-2025-yillar davomida Qoraqalpog'iston Respublikasida kambag'allik darajasi barqaror va sezilarli kamayish tendensiyasiga ega bo'lgan. Umumiy kambag'allik darajasi 24,0 % dan 6,6 % gacha tushgan bo'lib, bu ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning ijobiy natijasidir.

Shu bilan birga, hududlar kesimida farqlar saqlanib qolmoqda, bu esa iqtisodiy rivojlanishning notekisligini ko'rsatadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida kambag'allikni yanada qisqartirish zarurati mavjud.

Yuqorida keltirilgan tahlil va izohlarga asoslanib, quyidagi takliflarni keltirish mumkin:

1. Hududiy rivojlanishning differensial modelini kuchaytirish – kambag'allik yuqori bo'lgan tumanlarga maxsus iqtisodiy rejim joriy etish.
2. Yuqori qo'shilgan qiymatli bandlikni rivojlantirish – xomashyo emas, qayta ishlash va xizmatlar sektorini kengaytirish.
2. Norasmiy sektorni qisqartirish va legallashtirish – ijtimoiy himoya va soliq tizimini integratsiyalash.
3. Mehnat migratsiyasi o'rniga ichki bandlikni rag'batlantirish – hududda ish o'rinlari yaratish siyosatini kuchaytirish.
4. Inson kapitaliga investitsiyalarni oshirish – ta'lim va kasbiy tayyorgarlik tizimini modernizatsiya qilish.
5. Kambag'allik monitoringining raqamli tizimini joriy etish – real vaqt rejimida ijtimoiy indikatorlarni kuzatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dawletmuratov A. Xizmatlar bozorini rivojlantirish orqali bandlikni oshirish va daromadlarni ko‘paytirish mexanizmlari. Yangi o‘zbekiston iqtisodiyoti jurnali 4-son 2026 yil. 307-312 betlar
2. Dauletmuratov A. Analysus of the use of human capital in the field of services in the republic Karakalpagistan. World Bulletin of Management and Law (WBML) Available Online at: <https://www.scholarexpress.net>. Volume-36, July -2024, P 67-70.
3. Qoraqalpog‘iston Respublikasi statistika boshqarmasi ma’lumotlari www.qrstat.uz
4. Qoraqalpog‘iston Respublikasi kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma’lumotlar. <https://qqr.mehnat.uz/oz>

